

YAŞLILIK ALGISININ KORONAVİRÜS SALGINI SÜRECİNDEKİ KÜLTÜREL DEĞİŞİMİ*

The Cultural Change of the Perception of Elderliness During Coronavirus Outbreak

Meryem ÖZDEMİR**

ÖZ

Dünyada küresel sorunların varlığı ve yüzyıllara oranla bu sorunların yayılma hızındaki artış dünya nüfusunda dalgalanmalar meydana getirmektedir. Dünya nüfusunu doğrudan etkileyen olaylar belirli kitleler üzerinde yoğunlaşırken toplumun algısı da bu yönde etkilenmekte ve kültürel değişimler meydana getirmektedir. Bu küresel sorunlardan biri 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentinden yayılmaya başlayan Covid-19 hastalığıdır. Corona virüsü kaynaklı covid-19 hastalığını DSÖ, 11 Mart tarihinde pandemi olarak açıklamıştır. Solunum yolu ile hızla yayılmakta ve özellikle kronik hastalıkları olanlarla yaşlılarda ölümlerine sonuçlandığı açıklanmaktadır. Salgının özellikle yaşlı nüfusun ölüm riskini artıran bir solunum yolu hastalığı olması ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre tedavi, bakım, önlem ve koruma yaklaşımlarında farklı yöntemler izlemeleri, kültürel kodlarla desteklenmektedir. Yaşlı nüfusun doğrudan risk grubunda olması Türkiye'nin 22 Mart tarihinde uygulanan 65 yaş üzeri ve kronik rahatsızlığı olanların sokağa çıkma yasağı getirmesini gerektirmiş ve koruma yaklaşımları ile yaşlı nüfusun koruma altına alınması amaçlanmıştır. Yaşlı nüfusun yoğunluğuna oranla bulaş riskinin artacağı öngörülmüş ve bu doğrultuda önlemler alınmıştır. Salgın süreci ve alınan önlemlerin demografik yaşlanma ve yaşlıların nüfustaki artış hızları göz önüne alınarak sağlık, ekonomi, sosyal çevre vb. yönlerden etkileyip etkilemediği kültürel değişimler çerçevesinde tespit edilmelidir. Bu sayede yaşlıların toplum içerisindeki değeri kazanım ve kayıpları ortaya konulmuş ve yaşlılık kültürlerinin salgın süreciyle yaşadığı değişim halk bilimi açısından değerlendirilmiş olacaktır. Aynı zamanda devletlerin yaptığı politikalara bakıldığında, toplumun yaşlıya bakış açısı ve yaşlıların yaşamsal değerinin değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle dünya devletlerinde izlenen politikaların farkının ortaya konulması ve kültür temelli yaklaşımların tespiti gereklidir. Sağlık, ekonomi, sosyalleşme, fiziki izolasyon, sosyal destek vb. alanlarda uygulanan koruma ve önlem çalışmaları, yaşlılık kültürünün değişimini sağlamış, toplumun yaşlıya bakış açısında hatırlama, özlem, aidiyet, önem, kayıbdan duyulan korku ve endişe vb. yönlerden değişimler dikkat çekmiştir. Yaşlıların salgını nasıl algıladıkları, duygularını ve algularını sosyal medyada nasıl yansıttıkları ve tepkiler karşısında takındıkları tutum, haberlere konu olmaları ile toplumsal rollerinin yeniden kazanımı konusunda doğrudan etkili olmuştur. Yaşlı grubun teknoloji ile zorunlu teması bu dönemde gerçekleşmiş ve medya aracılığı ile doğru bilgilerin edinilmesi bilgiye ulaşmanın kolaylığı açısından önem kazanmıştır. Sosyalleşmenin sokağa çıkma yasağıyla engellenmesi sadece fiziki mesafeyi kapsadığından teknoloji, komşu, arkadaş, balkon, bina boşlukları vb. kişi ve alanlarda uzaktan uzağa iletişim devam etmiş ve iletişimin boyut değiştirmesiyle daha da yoğun kullanılır hale gelmiştir. Sağlık önlemleri kapsamında alınan kararlara uyanlar ve uymayanlar değerlendirildiğinde toplumda oluşan yaşlılık algısının değeri kazandığı sonucuna varılabilmektedir. Devletin koruma ve güven üzerine kurduğu yaklaşımın devam eden salgın sürecinde kültürde yaşlıya duyulan saygı ve sevgi üzerine temellendirildiği ve kültürel değişimin geleneksel yaşlı rollerini yeniden hatırlamaya yönlendirdiği söylenebilir. Duygulara hitap eden uyarılarla ve uygun dil kullanımı ile izlenen yöntemlerin, yaşlılara davranış şeklini modellediği ve bu bakımdan toplumsal hafızanın, kültürel kodların hatırlanmasında örnek teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Yaşlılık, yaşlılık kültürü, koronavirüs, kültürel değişim, medya ve mekân ilişkisi.

ABSTRACT

The existence of global problems in the world and the increase in the speed of these problems in comparison to centuries cause fluctuations in the world population. While the events directly affecting the world population are concentrated on certain masses, the perception of the society is also affected in this direction and creates cultural changes. One of these global problems is Covid-19 pandemic, which began to spread from Wuhan, China on December 31, 2019. WHO declared covid-19 caused by corona virus as a pandemic on March

* Geliş tarihi: 21 Temmuz 2020 - Kabul tarihi: 10 Eylül 2020

Özdemir, Meryem. "Yaşlılık Algısının Koronavirüs Salgını Sürecindeki Kültürel Değişimi" *Milli Folklor* 127 (Güz 2020): 46-58

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Halk Bilimi ABD, Yüksek Lisans Mezunu, Ankara/Türkiye, meryem.ozdemir@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0473-6587.

11, 2020. It spreads rapidly through the respiratory tract and is declared to result in death, especially in patients with chronic diseases and the elderly. It is supported by cultural codes that pandemic is a respiratory disease that increases the risk of death of the elderly population and follows different policies around treatment, care, prevention and protection according to the development level of the countries. Being under direct risk, the elderly population over the age of 65 and those with chronic illnesses in Turkey faced curfew on March 22 and protection approaches are intended to be taken for the elderly population. It is predicted that the risk of transmission will increase compared to the density of the elderly population and measures have been taken accordingly. It should be emphasized that the epidemic process and the measures taken affect the aging culture, and cultural changes should be determined by taking into consideration the rate of increase in the population. In this way, revealing the value gains and losses of the elderly in the society and the change experienced by the culture of the aging through the epidemic process will be evaluated in terms of folklore. When the policies of the state are analyzed, the viewpoint of the society towards the elderly and the vital value of the elderly can change. For this reason, it is necessary to reveal the difference between the policies pursued by the state from the policies followed in other world states and to determine the culture-based approaches. Policies on health, economy, socialization, physical isolation, social support and the protection and preventive measures implemented in this context have enabled the change of the culture of elderliness and the change in the society's perception of elderly in remembering, longing, belonging, fear and anxiety arising from the loss of their value attract attention. How the elderly perceive the epidemic, how they reflect their feelings and perceptions on social media, and their attitude towards the reactions have been directly influential in the regaining of their social roles. The obligatory contact of the elderly group with technology took place in this period and acquiring the right information through the media has gained importance in terms of ease of access to information. Since the prevention of socialization with the curfew only covers the physical distance, communication with people continued remotely through technology, neighbors, friends, balconies, building spaces, etc. and it is thought that communication has been used more intensively with the change of size. When those who comply with the decisions implemented by the state within the scope of health measures and those who do not comply are evaluated, it can be concluded that the perception of aging in the society gains value. It can be said that the approach established by the state on protection and trust is based on respect and love for the elderly in culture. With being a risk group, following precautions, using warnings that appeal to emotions and using appropriate language, the state has modeled the behavior of the elderly with the methods it has followed and it is understood that social memory is an example in recalling cultural codes.

Key Words

Elderliness, culture of elderliness, coronavirus, cultural change, relationship between media and place.

*Yaşlanmak olgunlaşmak, değişim ve tarih adını alır;
Basit bir ekşi ya da artıdan daha karmaşık bir durumdur
(Gulette, 2013:24).*

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca savaş ve salgın hastalıklar nedeniyle toplu ölümler meydana gelmiş, olumsuz yaşam koşulları nedeniyle yaşlılık dönemine ulaşamayan insanlar ve çocuklar bu süreçten doğrudan etkilenen grupları oluşturmuştur. Savaşın tetiklediği ancak savaş sonrasında bile etkisi devam eden salgın süreçleri, özellikle Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), sonraki yıllarda meydana gelen İspanyol Gribi (1918-1920) ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) ile etkisini sürdürmüş ve kültürel yansımaları günümüze değin ulaşmıştır. Bunun yanı sıra bir asra yakın bir zaman diliminde küresel bir savaş veya salgın hastalığın yaşanmamış olması aynı zamanda tıp, sağlık, ekonomi, teknoloji vb. alanlarda gelişim sağlanması insanların yaşam koşullarını iyileştirmiş ve yaşam sürelerinin uzamasını sağlamıştır. Dolayısıyla dünya tarihinde birçok kuşağın bir arada bulunduğu ve yaşlı nüfusun artışta olduğu bir dönemle karşı karşıya kalınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya konulma amacı, 19.yüzyıldan bu yana artış gösteren ve günümüzde de yaşanmaya devam eden salgın hastalıkların gelecekte de yaşanma olasılığı göz önüne alındığında bu durumun yaşlı nüfusa ve yaşlılık kültürüne olan etkisinin artmakta

olduğu düşüncesidir. Yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artışı göz önüne alındığında salgın sürecinin, yaşlılık kültürüne ve toplumdaki yaşlılık algısına etkisinin tespit edilmesi gerekmektedir. Salgın sürecinde yaşlıların korunması ve bulaşma riskinin azaltılması için Türkiye’de Sağlık Bakanlığı tarafından birçok politika izlenmiştir. Bu karar süreçlerinde ortaya konulan önlem ve koruma yaklaşımları kapsamında yaşlıların salgın sürecindeki fiziki izolasyon, sosyal destek, sosyal ilişkiler ve aile ilişkileri; medya ve mekân bağlamında değerlendirilecek ve yaşlılara etkisi bu yazıda tartışılacaktır. Çalışma, salgın sürecinde 65 yaş üstü bireylerin sokağa çıkmasının yasaklanması ve alan araştırmasının sakıncalı olacağı düşüncesiyle, araştırmacının karşılaştığı, medyadan ve internet ortamından gözlem yoluyla edindiği bilgilere dayandırılacaktır. Sonuç olarak yaşlılık kültürünün nüfustaki artış hızı ve salgınla beraber oluşturduğu risk grubu ilişkisi halk bilimi temelinde değerlendirilmiştir olacaktır.

Yaşam süresinin uzaması ile yaşlı nüfusun demografik yaşlılığı oluşturduğu ve kuşaklararası kültürel farkların çoğalarak ‘ayrı zamanlarda yaşıyormuşçasına’ birbirinden bağımsız olduğu bir dönemle karşılaşmıştır. Yaşlıların toplumun alt kültürlerinde¹ bir yaşlılık kültürü oluşturduğu ve toplumsal rollerle değerini sürdürdüğü bilinse de son yüzyılda bu değer kültürel değişimlere uyum süreçlerinde yaşanan olumsuzluklarla beraber kayba neden olmuştur. Bu durum Öcal Oğuz’un kültürün mekân üzerinden değişimini vurguladığı çalışmanın bir de yaşlılık olgusu üzerinden yeniden okunmasıyla değerlendirilmelidir:

Bilindiği üzere kültürel süreklilik ve çeşitlilik açısından en önemli olgusal olumsuzluklar *modernleşme* süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Topluluklar, gruplar ve bireyler, kültürel belleklerinin oluşup geliştiği ve kültürel üretimlerinin kuşaktan kuşağa aktarılıp yaşatıldığı *ritüel mekânlarını* terk ederek modern yaşamın peşinden gittiler ve geçmişle bağlarını büyük ölçüde kopararak yeni mekânlarda yeni kültürler edindiler. Bu durum kültürel devingenlik açısından doğalsa da kültürel çeşitlilik açısından vahim sonuçlar doğurdu. Mekânını kaybeden ve icra edilmeyen eski kültürler yok olmaya başladı (2007: 32).

Değişen “kültürel süreklilik ve çeşitlilik” yaşlıların saygın, otoriter, danışman, yol gösterici vb. ata kültürüne bağlı roller ve vasıflarıyla değerini korurken; kentleşme, modernleşme, küreselleşme ve dijitalleşme gibi yeniliklerle de uyum ve uyumsuzluk süreçlerini meydana getirmektedir. Yaşlı bireylerin artan nüfusları ile beraber yaşama uyumları zorlaşırken kendilerine ait birer kültürel yaşam alanı oluşturmaya çalıştıkları da gözlemlenmektedir. Ancak oluşan yaş ayrımcılığı (yaşçılık²) algısı karşısında yaşlıların kültürü şekillendirme ve değişimlere adaptasyonları da bu oranda zorlaşmaktadır. Yaşlıların kültürel yaşamları incelendiğinde kuşaklararası iletişim ve etkileşimde küresel kültür karşısında direnç gösteremedikleri ve zamanla geleneksel yaşamdan uzaklaşan bir yaşamın izini sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yaşanan gelişmelerle beraber saygınlığı, otoriterliği, danışmanlığı, yol göstericiliği vb. rolleri ile toplumun kültürel yaşama uyumunu sağlayan kültürel bellekler olmaktan çok toplumun küreselleşen kültürüne uyum sağlamaya çalışan bireyler olarak yaşamlarını sürdürdükleri söylenebilir. Yol gösteren ve danışılan yaşlının günümüzde kitle iletişim araçlarını kullanmak için gençlerden yardım istemesi ve danışması, gideceği yere ulaşmak için karmaşık şehir hattını çözemeyip yol gösterilmesini istemesi bu değişime verilebilecek somut örneklerden sadece birkaçıdır.

Dünyanın demografik yaşlanmaya doğru evirildiği günümüzde yaşlılık kültürü yaşçılık olgusuyla karşı karşıya gelmiş, bu aşamada DSO’nün 11 Mart tarihinde pandemi olarak açıkladığı covid-19 hastalığı baş göstermiştir. Salgının özellikle kronik rahatsızlığı

olanlar ve yaşlılarda ölümle sonuçlandığı ve risk grubu oluşturduğu açıklaması yapılmıştır. Devletler risk gruplarını salgından koruma ve önlem kararları doğrultusunda farklı yaklaşımlar geliştirmiş ve yaşlılara karşı oluşturulan tutumlar da bu doğrultuda dikkat çekmiştir.

Yaşlıların salgınla beraber değişen medya ve mekân ilişkisine değinmeden önce salgının ortaya çıkış süreci ile beraber yaşlı nüfusa etkisini ortaya koymak için ülkelerin yaşlı nüfusları ve ölüm oranlarının incelenmesi gerekmektedir. Güncel verilere göre vaka sayısı en fazla olan ülke ABD, daha sonrasında ise Avrupa'da İspanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Almanya'dır. ABD'de 18 Nisan tarihinde 24 binle zirveye ulaşan vaka sayısı, 85 yaş üstü ölümlerin de en çok artış gösterdiği dönem olmuş ve sayının 5.620'ye yükseldiği görülmüştür (<https://www.cdc.gov>). İtalya ise nüfusunun %22.8'lik yaşlı nüfusu ile Avrupa'daki en yaşlı nüfusa sahip olan ülkelerden biridir (Ageing Europe, 2019: 15). İtalya'da "Salgına yakalanan kişilerin yaş aralığı, 39 ile 95 arasında değişmekle beraber ortalama yaş 78,5 olarak belirlenmiştir. Ölenlerin ise %95'inin 60 yaş üzerinde olduğu anlaşılmaktadır" (<https://www.epicentro.com> 25.03.2020). Fransa'da da koronavirüs bulaşmış kişiler arasında yoğun bakımda bulunanların yüzde 37'sinin, ölenlerin ise %79'unun 75 yaş ve üzeri olduğu doğrulanmıştır (<https://www.statista.com> 20.03.2020). Her ülkenin ekonomi ve sağlık gibi gelişmişlik düzeyine bağlı yaşam koşulları virüsün yayılım hızını ve ölüm vakalarını etkilese de demografik yapının bu etkenlerde öncelikli bir sırada olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda yaş aralıkları ile ölüm oranlarındaki doğrusal verilerin yaşlı nüfusun risk grubunda olmasına ve acil önlem alınması gerekliliğine işaret ettiği açıktır.

Türkiye'de ise demografik yaşlanmanın %9.1 olduğu ve dünya yaşlı ülkeler listesinde 66. sırada yer aldığı bilinmektedir. Demografik yaşlanma oranının ülke nüfusuna oranla %9.3 olduğu bilinmekte Türkiye'de yaşlı nüfusun hızla artışa geçtiği ülkeler arasında yerini almaktadır (TÜİK, 2020 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33712>). Verilen oranlar Türkiye'de yaşlı nüfusun önemini ortaya koyarken salgının bu oranlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Salgın süreci, Türkiye'de 11 Mart tarihinde ilk vakanın açıklanmasıyla başlamış ve 17 Mart tarihinde ilk ölüm 89 yaşında bir hastayla gerçekleşmiştir. 22 Mart tarihi itibari ile 65 yaş üstü ve kronik rahatsızlığı olanların sokağa çıkması yasaklanmış ve 25 Mart sonrasında ölenlerin yaşları ile ilgili bir veri paylaşılmamıştır. Salgının Türkiye'de ortaya çıktığı 11 Mart'tan 16 Eylül'e kadar geçen sürede güncel verilere göre 296 bin kişi salgına yakalanmış ve bu hastalardan 7.249'u ölümle sonuçlanmıştır (<https://covid19.saglik.gov.tr> 16.09.2020). Ölen hastaların yaş oranları ile ilgili bilgi ise 5 Haziran'da Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na yapılan görüşmede Türkiye Sağlık Bakanı Koca tarafından şu şekilde verilmiştir: "Son bir ayda ölen vatandaşlarımızın yaş ortalaması 74,6'dır. Toplam ölümlerin yüzde 93'ü 65 yaş üstü vatandaşlarımızdır". Bu doğrultuda yaşlı nüfusun risk grubunda yer alması ve sonuçlarının ağır olması, devletlerin yaşlılar özelinde izlediği yol haritasında da kendisini göstermektedir. ABD, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde güncel verilerin yaş istatistikleri ile beraber açıklanmasına rağmen Türkiye'de bu politikanın izlenmemiş olması, günlük koronavirüs raporlarında yaşa bağlı ölüm oranlarının yer almaması toplumun yaşa bağlı bulaşma ve ölüm riskine bağlı endişe ve kaygı yaşamalarının önüne geçilmesi için izlenilmiş bir yol olarak düşünülebilir.

Ülkelerin yaşlı nüfusları ile salgın sürecinden etkilenen yaşlı bireylerin sayısal verileri arasında doğrudan bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla salgın sürecinde risk

grubunu teşkil eden yaşlı bireyler, yaşam sürdürdükleri kişilerin olup olmaması, ekonomik düzeyleri, eğitim seviyeleri, çevresel faktörler ve cinsiyete bağlı etkenler çerçevesinde değişiklik göstermekte ve bu nedenle de yaşlılık algısının birey ve toplum bakış açısıyla incelenmesi gerekmektedir. Özellikle “yaşlının çevresindeki eş, aile ve arkadaşlarından oluşan sosyal ağ yararlı ve etkili destek sağlamaktadır. Sosyal destek sonucu ortaya çıkan saygınlık, moral artışına ve yaşamdan duyulan tatmine, stres verici olaylarla baş etmeye, olumlu katkılarda bulunduğu” açıktır (Kalıncara 2016: 165). Bu nedenle yaşlıların sokağa çıkmalarının yasaklanmasından önce alınan tedbirler ve tedbirler karşısında yaşlıların verdiği tepkilerin medyaya yansıyan yönleri üzerinde durmak yaşlılık algısının hangi yönde ilerlediğini ortaya koyacak örnekler sunması açısından önemlidir.

Türkiye'nin salgın sürecinde yaşlılara yönelik davranışların incelenmesi, yaşlıların gündelik yaşamlarının zorunlu değişimi ve toplumun bu değişimi algılama süreçleri, medyada haberlere konu olmaları, sosyal medyada yayılmaları ve kitle iletişim araçlarının kullanımında yaşlı bireylerin aktifleşmeleri üzerinden devam eden süreçleri beraberinde getirmiştir. Medyanın toplumun algısını değiştirmedeki etkisi ve insanların evlerinde izole olma zorunluluğu birbirini destekler bir yapı oluşturmuştur. “Birtakım çalışmalar, medyanın gündemi belirlediği ve toplumun düşünce ve kanaatlerinin oluşmasına yardımcı olduğunu vurgularken; diğer çalışmalar, medyanın kanaat ve tutum oluşturmaktan ziyade, çevresel etkilerle oluşan olgu, tutum ve davranışları pekiştirdiğini savunmaktadır” (Gönüllü Taşkesen, 2017: 103). Bu algı da toplum kültürünü şekillendiren ve yaşlılık algısını etkileyen unsurlardan biridir. İnsanlar salgın sürecinde sosyal medya ve televizyonu aktif olarak kullanmakta, kullanma sürelerinde de artış yaşanmaktadır. Bu süreçte yaşanan yalnızlık, endişe, kaygı, korku ve baskıladıkları duyguları paylaşma ihtiyacı duyan sosyal medya kullanıcılarının gelişmeleri sürekli takip ederek salgın sürecinde yaşanan olaylara karşı tepkilerini ortaya koymaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Vaka sayılarının artış göstermesi ile yaşlıların ilişkilendirildiği ilk olay, umreden dönen ve çoğunluğunu yaşlıların oluşturduğu kişilerin risk grubunda olmaları nedeniyle paniğe neden olunmasıdır. Toplu vaka artışının önüne geçmek için umreden dönen ve yurtdışında öğrenci olan vatandaşların Kredi ve Yurtlar Kurumu'na yerleştirilmesi ve 15 günlük karantina sürecine alınması planlanmıştır. Öğrenci yurtlarında kalmak istemeyen vatandaşlardan birinin yerleştiği odaya “burası ahır gibi” diyerek tepki vermesi, aynı zamanda başka bir vatandaşın “bizi yerleştirdikleri odanın haline bir bakın, Allah aşkına bir bakın. Görün şu odanın halini. Burda sağlam adam hasta olur” diyerek tepki videosu çekmesi ile internette hızla yayılmış ve gündem olmuştur (<http://www.krttv.com.tr/15.03.2020>). Videoyu çeken ve tepki alan kişinin yaşı bilinmese de umre kafilesini oluşturan grupların yaşlı olarak algılanması, aynı yurtlarda çocuklarının veya torunlarının öğrencilik yaptığını söyleyen sosyal medya kullanıcıları tarafından yaşlılardan beklenen hoşgörü ve merhamet duygularını göremedikleri düşüncesi ile eleştirilmiştir. Aynı durum yine umreden dönen ve yurttan kaçmaya çalışan bir yaşlının güvenlik görevlisine bilerek virüs bulaştırması haberiyle şiddetlenmiştir (<https://www.birgun.net> 08.04.2020). Bu durum bir yandan kuşakların sosyal medya aracılığıyla ortak bir konu üzerinde tartışmalarını sağlarken bir yandan da toplumun yaşlı bireyden beklediği davranışlar ve yaşlıların tutum ve davranışları konusunda sorgulamalara neden olmuştur.

Tepki gösterilen ve eleştirilen yaşlıların davranışlarına karşı olacak videolarda haberlere ve sosyal medyaya konu olmuş, yurtların temiz ve yaşanabilir olduğuna vurgu yapılmıştır. Yurtdışından gelerek benzer yurtlarda kalan öğrenciler ve umreden dönen

yaşlılardan birkaçı yurtların temiz olduğuna, sağlık çalışanlarının ellerinden geleni yaptıklarına dair videolar paylaşmaya başlamış, olumsuz algının değiştirilmesi için çalışılmıştır (<https://www.yenisafak.com> 31.03.2020). Videoların sosyal medyada ve haberlerde yayılması ve tepki çekmesinin nedenlerinden biri toplumun yaşlı ve yaşlılığa bağlı davranış modellerini “yaşına göre davranma” şeklinde kalıplaştırmış olmasında yatmaktadır. İfadeyi kullanan kişilerin yaşları bilinmese de umreden dönen kişiler ve yaşlıların salgında risk grubunda olmaları birbiriyle ilişkilendirilmiş, yaşlı bireylerin olumsuz eleştirilere maruz kalması da bu nedenle gerçekleşmiştir.

Yaşlıların medyaya yansıyan ve yaşlılık kültürünü değer kaybına uğratan yurt örneği karşısında aynı doğrultuda değer kazanmasını sağlayan videolar da haberlere konu olmuştur. Özellikle yaşlı kişilere “evinize gidin, sokağa çıkmak yasak, eldiven tak, maske tak” diyerek uyaran gençlerin üslupları ve saygısızlıkları ile eleştirildikleri bir video yapılmış ve bunu yapan gençler hakkında işlem başlatılmıştır:

Şahıs yolda yürüyen yaşlının önünü kesiyor ve "Amcacım yaş kaç dışarıda geziyor-sunuz?" diye soruyor. Mahcup olan adam, "Ben hastaneye geldim, otobüse binip eve gideceğim ama otobüs beni almadı" diyor. Bunun üzerine şahıs, "Normalde size cezai işlem uygulamamız gerekiyor, bu seferlik sizi affedelim. Evde kal, evde kal" diyerek tepki gösteriyor (<https://www.sabah.com.tr/> 24.03.2020).

Yaşlı adamın ifadesinin alınması ve şikâyetçi olmadığını dile getirmesi ile tepkiler artmış, yaşlıların hoşgörüsüne rağmen saygısızlığa maruz kalmaları, gençlerin saygılarının kalmadığı ile ilgili eleştiriler devam etmiştir. Bir başka video ise yaşlı adama zorla maske takmaya çalışan gençlerin video çekerek sosyal medyada paylaşmalarındır:

“Görüntüde yaşlı bir adamı durduran gençler, yüzüne zorla maske takarak başına kolonya döktü. Görüntüde "Virüsün birini bulduk" diyen şahıs, gitmek isteyen yaşlı adamı "Bak lan buraya" diyerek zorla durduruyor. "Virüs vakasına yakalanmış acil müdahale timi geldi" diyerek yaşlı adama maske takan genç, başına da kolonya döküyor. "Kesinlikle kimseye bulaşmıyorsun, doğru hastaneye gidiyorsun" diyen genç, yaşlı adamı gönderiyor.” (<https://www.sabah.com.tr/> 24.03.2020).

Yaşlıların gençler tarafından olumsuz davranışlarla saygısızlığa maruz kalmaları medyaya yansımış ve vatandaşlar tarafından eleştirilmiş, bu gençler hakkında suç duyuruları yapılmış ve mahkemeye sevk edilmişlerdir. Yapılan yanlışın cezalandırılması ve yaşanan saygısızlığın telafisi için vatandaş, mağdur olan yaşlılara yardımda bulunmak istemiş ve medyada hayatları ile ilgili bilgilere, yaşam mücadeleleri ile ilgili haberlere yer vererek insanların yaşanan olumsuzluk karşısında psikolojik rahatlama yaşamaları ve yaşlıların önemini yeniden sorgulamaları yönünde gelişmiştir. Bu sayede yurtlarda umreden dönen yaşlılarla oluşan değer kaybı, saygısızlığa uğrayan yaşlıların videolarıyla değer kazanmış ve toplumda farkındalık oluşturmaya doğru evirildiği gözlemlenmiştir.

Diğer yandan yaşlıların bu süreçte medyada videolarının yayınlanması ve bilmedikleri bir mecrada kendi istekleri dışında bulunuyor olmaları, kontrol edemedikleri tutum ve davranışların oluşmasına da neden olmaktadır. Örnek olmak, öğüt vermek, takdir etmek, yol göstermek vb. tutum ve davranışların kültürel kodlarla aktarımı konusunda kontrolün sağlanamadığı sosyal medyanın, yaşlılık algısını bu anlamda değer kaybına uğratan araçlardan biri olduğunu söylemek yanlış değildir. Ancak salgın sürecinde gönüllü olarak yardım gruplarında çalışan gençlerin, polis ve jandarma ekiplerinin yaşlıların evlerine giderek hizmette bulunması haberlere ve sosyal medyaya konu olan bir başka video zinciridir. Bu içeriğe sahip olan videoların peş peşe paylaşımı yaşlıların ihtiyaçları doğrultusunda hareket edildiğini, bu anlamda bir bilinç oluşturulma yolunun da açıldığını gösteren

örnekler oluşturmuştur. Özellikle kapısına gelen zabıta ekiplerine alınması gerekenleri anlatan yaşlı bir adam medyada saygılı, mütevâzi ve mahcup konuşması ile ilgileri üzerine çekmiştir:

65 yaş üzerinin koronavirüs nedeniyle sokağa çıkmalarına kısıtlama getirilmesinin ardından polis ve zabıta yaşlıların alışveriş ihtiyaçlarını karşılarken yaşlı bir amcanın tüm mahcubiyetiyle poğaça istediği anlar duyulandı.” (<https://www.haberler.com/24.03.2020>).

Bir başka örnekte jandarma ekiplerinin yaşlı bir çifte ihtiyaçları olup olmadığını sorması ve çiftin de “gitmeyin, seneye de gelin” şeklindeki ilgileriyle desteklenmiştir:

“Yaşlı teyzenin kapısına bir ihtiyacın var mı diye giden Jandarma ekiplerine "Tek isteğimiz sağlığını, evi öğrendiniz, üzüm olunca da gelin, gelmezseniz güceni- rim ah guzum" dedi, o anlar binlerce kez paylaşıldı.” (<https://haberglobal.com.tr/26.03.2020>).

Kendilerini ziyarete gelen ekibin kalması için ısrar eden çift, ziyaret edilmek isten- diklerini dile getirmişlerdir. Yaşlıların ilgiye ihtiyaç duymaları, ziyaret edilmek istenme- leri, gençlerle bir arada bulunma istekleri bu görüntülerin ortaya çıkmasıyla yeniden hatırlanmış, insanların yaşlıları ihmal ve göz ardı ettiği düşüncesiyle kendilerini bu anlamda sorguladıkları sosyal medyada yapılan yorumlar ve tepkilerden anlaşılmıştır.

Ramazan Bayramı da salgın sürecine denk gelmiş sokağa çıkma yasağı ile yaşlıların evlerinde ziyaret edilip ellerinin öpülmesi, bayramlarının kutlanması dikkat çeken ve top- lumun bakış açısında değişimlere neden olan bir başka videonun yayılmasını sağlamıştır:

Ramazan Bayramı kapsamında yaşları ilerlediği için çok fazla dışarı çıkamayan 65 yıllık evli Neşet (93) ve Emine (85) Birkent çifti Kuyulu köyündeki evinde ziyaret edildi. Jandarma personelleri, 3 çocuk ve 7 torun sahibi olan ancak yalnız yaşamak zorunda kalan çiftin bayramını kutladı. Mutlulukları gözlerinden okunan Neşet dede ile Emine nine, kendilerine gül ve çikolata getiren kadın jandarma personeline bayram harçlığı vermek istemesi ise hem gülümsetti hem de duyulandı. Bayram harçlığı geleneğini gösteren yaşlı çiftin vermek istediği parayı almayan Mehmetçik ise bir dahaki ziyarette kahve içme sözü verdi” (<https://www.hurriyet.com.tr/25.05.2020>).

Özellikle salgın sürecinde Ramazan ayında iftarın yemek davetleriyle bir arada ge- çirilememesi, Ramazan Bayramının çekirdek aile ile evlerde kutlanması, sokağa çıkma yasaklarının devam etmesi ile beraber aile içi bağların kitle iletişim araçları ile korunmaya çalışılması, yaşlılara duyulan özlem ve ilginin arttığı, ziyaretlerin ve el öpmeye gidileme- mesinin oluşturduğu boşluk hissini yaşlıların rollerinin yeniden hatırlanmasını sağladığı ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı yönünde bir oluşum gösterdiği söylenebilir. “İzolasyon ve sosyal mesafe ile artık insanlar birbirlerinden uzaklaşmaya başlamış; mi- safirlik, hasta ziyareti, selamlaşma, sarılma, el öpme gibi toplumsal değerler askıya alın- mış veya uzaktan yapılır olmuştur. Salgın sürecinde toplum tarafından benimsenen de- ğerlerin şimdi tam tersini yapmak adeta bir değer haline gelmiştir” (Kirman 2020: 29).

Sokağa çıkma yasağı ile beraber evlerinden çıkmayan ve yasağa zoraki nedenlerle uyamayan yaşlılar da medyada haber konusu olmuş ve risk grubunda olmaları dolayısıyla hedef kitle haline gelmişlerdir. Yasakla beraber yaşlıların evde kalmalarının desteklen- mesi için mücadele edilmiş, medyada sosyal destekleyici paylaşımlarda bulunulmuştur. Fatma Kirman, “*Sosyal Medyada Salgın Sosyolojisi: Algı, Etki ve Başa Çıkma*” adlı çalış- masında Whatsapp ve Twitter uygulamalarından belirlediği kaynak kişilerin koronavirüs konulu paylaşımlarını takip etmiş ve yaşlıların önemine dair bu dönemde yapılmış bir paylaşımı şu şekilde vermiştir: “Bizim kültürümüzde yaşlılar, ihtiyaçlarımız irfan, hikmet

ve kültür aktarımını sağlayan ulu çınarlardır. Onları koruyalım, ihtiyaçlarını karşılayalım” (2020: 30). Görüldüğü gibi medyanın yaşlıların önemini yeniden hatırlatmaya ve değer kaybını önlemeye yönelik paylaşımları sonuç vermiş ve destek bulmuştur.

Medya ve kitle iletişim araçlarında gündem olan yaşlıların günlük yaşamdan kesitlerle insanlara izlettirilmesi ve ihmalle göz ardı edilmelerine karşın Türk kültüründeki değerlerinin de yeniden hatırlandığı söylenebilir. Bu sayede “saygı, aile sınırlarının dışına çıkmış ve topluma yayılmıştır” (Simone de Beauvoir, 1970: 136). Diğer yandan kitle iletişim araçlarını zorunlu da olsa kullanmayı öğrenen ailesi ile görüntülü konuşan, sosyal medyada yer alarak gelişmeleri takip etmeye çalışan yaşlılarda da artış yaşandığı gözlemlenmiştir.

Medya ve kitle iletişim araçları etkileşimin sonucu olarak salgın sürecinde 1.304 kişiden oluşan 65 yaş üstü bireyle yapılan bir anket çalışmasında yaşlılara yapılan ve medyaya yansıyan muamele konusunda ne düşündükleri sorulmuş “çok ayıp asla tasvip etmiyorum” şeklindeki cevapla %81.6’lık bir oran ortaya çıkmıştır. %1’lik bir oran ise medyaya yansıyan yaşlı haberlerinin olumsuzlayıcı olmasının yaşlıların evde kalmalarını sağlayacak bir etkisinin olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda ankette yer alan ‘virüsle ilgili haberlere televizyon ve sosyal medyadan edindikleri bilgilerle ulaştıkları’ bilgisi, edindikleri bilgilerin doğruluğu konusunda medyaya güvendiklerini göstermektedir. Yine yapılan haber ve paylaşımların yaşlıları olumsuz etkilediği düşüncesi %59’luk bir oranla ortaya konulmuştur. Yaşlıların virüsten bireysel olarak etkilenmediklerini ve sevdiklerini kaybetme korkusunun daha ağır bastığı düşüncesi ise %45.8’lik bir veri ortaya koymuştur (<https://www.areda.com/09.04.2020>). Yaşlıların bahsedilen bu gelişmelerle sanal dünyada destek bulduklarını ve sosyal medyada var olarak kültürel değişime uyum sağladıklarını söylemek mümkündür. Yaşlıların itibar kaybına uğraması gerekmiyor geleneklere bağlılığın yok olmadığı toplumlarda yaşlı insanlara karşı belli bir ölçüde hakiki saygı bulunduğunu görüyoruz (Tufan, 2016: 164). Bu doğrultuda “korona döneminde özlenenler” adlı yapılan bir diğer ankette ise 1.806 kişilik katılımda %25’lik bir kesimin korona sonrası ilk olarak anne ve babası ile görüşmek istedikleri, aynı oranda sevdiklerine sarılmayı özlediklerini dile getirdikleri yönündedir (https://www.areda.com/_28.04.2020). Aile, sosyal çevre, medya vb. etkileşimde olunan alanlarda görüldüğü gibi “koronavirüsün aile fertlerini bir araya getirme, eş ve çocuk sevgisi, yaşlılara saygı gibi bazı manevi değerleri olumlu yönde değiştirdiği” görülmektedir (Kirman 2020: 30). Salgın sürecinin yaşlıların dijitalle olan uzaklıklarını ve uyumsuzluklarını azaltmalarını sağlarken kuşaklararası ilişkilerin sanal dünyada devam etmesini ve iletişim kuracak platformların oluşturulmasına da katkı sunduğu bir gerçektir.

Yaşlıların kültür çevrelerinin salgın süreciyle değişimini ve yaşama uyumunu zorlaştıran bir diğer etken de mekândır. Bu aşamada köy ve kırsalda yaşayan yaşlıların salgın sürecinden kent yaşamında yaşayanlara göre etkilenme olasılıklarının arttığı gözlemlenmiştir. Köy yaşamına duyulan özlem ve ihtiyacın özgür olmak düşüncesi ile pekiştirildiği ve yeniden hatırlandığı sokağa çıkma yasaklarının yaşlılar için ‘hapis gibi evde kaldık’ ifadeleri ile haberlere konu olmalarından anlaşılmaktadır (<https://www.yenisafak.com/10.05.2020>). Yaşanılan mekâna göre tedbir ve kısıtlamalar farklılık gösterdiğinden yaşlıların önlemlere verdikleri tepkiler de bu oranda değişmiştir. Kent yaşamında salgının buluşma olasılığının fazla olduğu düşünülmüş, yaşlıların sosyalleşme mekânları olan parklar şeritlerle kapatılmış, banklar kesilmiş veya kaldırılmıştır. Yaşlıların sosyalleştikleri alanların park, cami, kahvehane, mevlüt, günler, apartman çardakları vb. yerler olduğu

bilinmektedir. Yaşları dolayısıyla hareket kabiliyetlerinin azalması, konuşma ve paylaşma ihtiyaçlarını artırmakta, yaşam alanlarının alışkanlıklara dayalı yaşam biçimine dönüştüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Alışkanlıkların yaşla beraber terk edilmesinin zor olduğu bilindiğinden verilen kararlara yaşlıların uyum gösterme sürecinde de zorluklar yaşanmıştır. “Geçmişe bağlılık ve yeniliklere açık olmamak yaşlılığın belirtileridir, alışkanlıklarından kolay vazgeçemeyerek yeniliklere uyum sağlamakta zorlanırlar” (Kalınkara, 2016: 23). Alışkanlıklar çerçevesinde bir sosyal yaşam ve mekân bağı oluşturmuş olan yaşlı bireylerin sokağa çıkma yasağı ile bu bağı devam ettirememeleri, sosyalleşmelerinin de durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Kültürel yaşamlarını kendi yaşlıları ile paylaşmayan yaşlıların balkondan, apartman boşluklarından birbirleri ile konuşmalarını yansıtan görüntülerle karşılaşmıştır (<https://www.youtube.com/> 30.03.2020). Kırsal kesimde geleneksel aile yapısı içerisinde aile, yakın çevre, komşu ve diğerlerinden ilgi gö-rerek yaşamını sürdüren yaşlılar, büyük kentlerde bu desteklerin bir kısmını ve bazen de hepsini kaybetmektedirler (Kalınkara 2016: 146). Yaşlılara yönelik ihmal ve ilgisizliğin salgın sürecinde ihtiyaç ve endişe duyulan büyükler olarak değişimi ortadadır. Fiziki izolasyon alınan önlemler ve bu önlemlerin medya ve sosyal medya üzerinden duyurulmasıyla azaltılmaya çalışılmış, dede/nine ve torunların bina önlerinde, camlardan, balkonlardan ziyaretlerle hasret gidermesi, dayanışma ve beraberlik duygularının desteklenmesini sağlamıştır. Araştırmacının gözlem yoluyla edindiği bir dede/nine ve torun ziyareti bu anlamda örnek oluşturmaktadır:

Sokağa çıkma kısıtlamasının belli gün ve saat aralıklarında düzenlenmesiyle iki torununu görmek için gelen yaşlı bir çiftin apartman önünde balkona top atarak oyun oynadığı gözlemlenmiştir. Torunların balkondan topu tutmaya çalışması ve yaşlı çiftin kendilerine verilen zamanı torunları ile oynayarak geçirmeye çalışmasının dayanışma ve paylaşmaya en çok ihtiyaç duyan iki grubu da görünür kıldığı söylenebilir. Bayram ziyaretlerinde sokağa çıkma yasağının yaşlılar için uygulanmaması da aynı görüntülerin oluşmasına neden olmuş, yaşlılar çocuklarının yaşadıkları yerlere giderek balkondan, camdan bayramlaşma geleneğini devam ettirmeye çalışmışlardır.

Medya ve mekân ilişkisi salgın sürecinin yaşlılığa ve toplumsal yaşlı algısına bakışı sağlayan iki unsur olduğu ve yaşlıların kaybının ya da eksikliğinin oluşturacağı stres, kaygı, endişe vb. psikolojik sorunlara neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum olağüstü hallerde toplumun kültürel değerlere ve kimlik aidiyetine olan yönelimini ve geleceğin zorlu dönemlerde geçmiş ve günümüz arasında bağ kurarak birliktelik sağladığı düşüncesini yansıtmaktadır.

Diğer yandan salgınla beraber medyaya yansıyan haberler ve videolarla yaşlıların sanılanın tersine sosyal bir yaşamlarının var olduğu ve dış mekânda geçirdikleri zamanın kendileri için önemli olduğu da gözlemlenmiştir. “Sosyalleşme sayesinde toplumsal kültür yeni nesillere aktarılmaktadır. Bundan dolayı toplumsal düzen, geniş ölçüde sosyalleşme yoluyla varlığını korumaktadır” (Koştaş, 1987: 329). Sosyalleşmenin salgın sürecindeki yaşlılar açısından önemi, 65 yaş üzeri yaşlıların 20 yaş altı çocukların sokağa çıkma yasaklarının esnetilmesi kararı ile ilk defa 10 Mayıs tarihinde 11.00-15.00 saatleri arasında sokağa çıkabileceklerinin duyurulmasıyla gözlemlenebilmiştir. Kararla birlikte yaşlıların çocuk parklarına gidip oynadıkları, spor yaptıkları, inşaat çalışmalarını izledikleri, toplu yürüyüş yaptıkları haberlere konu olmuş ‘çocuklar gibi eğlendiler’ başlıkları ile yer verilmiştir (<https://www.yenisafak.com/> 10.05.2020). Yaşlıların sosyalleşmeye ihtiyaç duydukları, uzun süre evlerde kalmaları ve sokağa çıktıklarında vakit geçirecekleri

bankların kaldırılması, restoran ve kafelerin kapalı olması gibi durumlar nedeniyle gidebilecek mekânların kısıtlandığı bu nedenle de çocuk parklarına ilgi gösterdikleri düşünülebilir. Aynı zamanda parklarda sadece oturmayı aynı zamanda salıncakta sallanıp, kaydırdaktan kayarak uzun süre hareketsiz kalmış olmalarını telafi etmeye çalışmaları gözden kaçırılmamalıdır. Kısıtlı bir zamanda yapılacakların az olması bir yana verilen zamanın gruplar halinde yürüyüş yapıp, parklarda oynanması şeklinde değerlendirilmesi, yaşlıların yaşanan olumsuzluklara karşı tutumlarını da ortaya koymuştur. “Yaşlılık, çoğu insanın sandığı gibi durağan ve değişmez bir dönem değildir. Yaşamın tüm evrelerinin zorlanmalarına karşın var olabilmiş olmanın güçlülüğünü ve bilgeliğini içerir. Özellikle, merak ve hayret tepkilerini sürdürebilen yaşlılar gerçekten dinamizmi olan varlıklardır” (Geçtan 2000: 270). Yaşlılığın mekâna bağlılığı ve iletişime dayalı alışkanlıklarla kültürel yaşama uyumu, medya ve mekân ilişkisi çerçevesinde örneklerle ortaya konulmuş, kısıtlamaların yaşlılar üzerindeki etkisi ve toplumun bakış açısındaki değişimler değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede devletin izlediği politikalar; risk gruplarına karşı takındığı tutum ve üslup, sosyolojik ve psikolojik etkenleri, kültürle uyumu, bakım ve yardım gibi sağlık hizmetleri ve ekonomik boyutuyla çok yönlü bir planlama da gerektirmiştir. Ülkelerin salgınla mücadele sürecinde yaşlı nüfusunun korunmasında farklı yöntemler izlediği bilinmektedir. İngiltere’de bakımevinde görev yapan bir doktorun: “Alzheimer olan yaşlıları tedavi etmiyoruz, ölüme bıraktık. Çünkü hiçbir imkânımız yok” ifadesi haberlere konu olmuştur. Fransız Milletvekili Eric Ciotti’nin “Sağlık destekli yaşlı bakımevleri EPHAD’larda kalan Covid-19 hastalarının çoğu hastanelere kabul edilmediğini, tedaviye ihtiyacı olanların ölüme terk edildiğini söylediği, Paris Belediye Başkanı Emmanuel Gregoire’nin ise “Huzurevlerinde tek başına ölen hastalar için onlara müdahale bile edemedik” dediğine ilişkin haberler yer almıştır. (<https://m.bianet.org/> 26.04.2020). Yaşlıların tedavilerinin yapılamaması, terk edildikleri ile ilgili haberler medyada yer almış devletin yaşlı bireylerine özgü koruma ve önlemlerinin sağlık alanındaki yetersizlik nedeniyle sağlanamadığına dair haberlere de yer verilmiştir. Hindistan’da ise sokağa çıkma yasağına uymayan vatandaşlara polisin sopayla müdahale ettiği haberler medyada yer almıştır (<https://tr.sputniknews.com/> 25.03.2020). Sonuç olarak uluslararası alanda salgın sürecinin yönetimi konusunda karşılaştırmalar yapılarak Türkiye’nin izlediği yöntemlerle yaşlılar için alınan erken önlemler ve toplumsal algının olumlanmasına yönelik çalışmalar, medyadan takip edildiği şekliyle aktarılmıştır.

Türkiye’de salgın sürecinin Türk kültürünün ata kültürüne dayalı temellerinde saygı, sevgi, hoşgörü, dayanışma ve yardımlaşma üzerine kurulu olan değerlerle yürütülmeye çalışıldığı, medyaya yansıyan haber başlıklarından anlaşılmaktadır. Yaşlılığın dinamikliği ve bilgeliği “bir yandan kişinin fiziksel ve mental çöküntüye uğradığı, olumsuz özellikler geliştirerek acı çektiği, sıkıntılı bir dönem, öte yandan bilgelik ve olgunluğa ulaşarak kişinin olumsuz eğilimlerden kurtulduğu ve başkalarına akıl vereceği ve manevi hayatını güçlendirebileceği bir dönem” (Shahar 1997: 4’den aktaran Reis, 2011: 27) olarak toplumsal hafızayı yeniden hatırlamaya yönelttiği anlaşılmıştır. Bu anlamda devletin izlediği önlem ve koruma yaklaşımlarının vatandaşa rol model olduğu ve örnek yaşlılık modellerini haberlere konu ederek yaşlılık algısının kültürel aktarımın medya ve sosyal medya üzerinden sağlandığını söylemek mümkündür.

Sonuç

Demografik yaşlanma sürecinde olan Türkiye'nin salgın sürecinde yaşlılar ve yaşlılık kültürünün değişiminde medyada örnek modeller oluşturmasıyla değer kazanımı sağladığı ortadadır. Yaşlılık algısı, değer kazanımı ile saygınlık, yardımlaşma ve dayanışma ile hoşgörü, beraberlik ve var olmalarının verdiği güven, kayıplarından duyulacak üzüntü vb. yönlerden bakış açıları getirmiş ve yaşlılığın yaş ayrımcılığı ile karşı karşıya olduğu günümüz yaşlılık algısında değişimler meydana getirmiştir.

Sağlık alanındaki yeterlilik, erken önlem, koruma yaklaşımları, risk grubu izolasyonu vb. durumlar salgının Türkiye'de hızlı artışını yavaşlatmakta, kontrol altına alınmasını sağlamaktadır. İnsanların aile, eş, komşu, sosyal ilişkilerden fiziki izole olmalarının önemi devam eden salgın sürecinde vaka sayılarının azalışa geçerken yeniden yükselmesi ile yeniden gündeme gelmiştir. Sosyal desteğin fiziki izolasyonla beraber kitle iletişim araçları, medya, balkon veya cam aralarında mesafeli iletişimle sağlanması gibi durumları yaygınlaştırdığı, sosyalleşme alanlarını kitle iletişim araçlarında telefonla konuşma, görüntülü konuşma, balkondan veya camdan cama sohbet etme vb. şeklinde değiştirdiği görülmektedir.

Salgınla beraber toplumun yaşlılara karşı gösterdiği olumsuz davranış, yaklaşım ve tutumların medya aracılığı ile örnek yaşlı tiplerine dönüşümü, toplumun bilgilenmesi, gençlerin ve çocukların yaşlı bireylere olan duyarlılığını artırmış, kültürel kodlar olarak hatırlamalarını sağlamış, duygusal doyum ve kültürel değerlerin var olduğu ve korunduğu düşüncesini desteklemiştir. Devletin tutum ve yaklaşımları da bu yönde ortak bir dil oluşturmuş, izlenen yöntemler kuşaklararası yaşlıların önemini fark edilmesinde destekleyici olmuştur. Türkiye Sağlık Bakanı'nın şeffaflık çerçevesinde güncel verileri günlük olarak paylaşması ve düzenli olarak salgın sürecine yönelik açıklamalarda bulunması ve yapılan açıklamaların medyadan duyurulması, yaşlıların kaygılarını hafifletmesine ve stresle başa çıkmalarına yardımcı olmuştur. Bu durumda yardımlaşma, dayanışma, birlik ve beraberliğin yaşlı bireylere yapılan tutum ve davranışlarla desteklendiği ve dayanışma modelinin³ ortaya konulduğu söylenebilir. Diğer yandan mekanların paylaşılmaması, sanal dünyada uyumun yakalanamaması nedeniyle ilişki ve etkileşimde bulunamayan dolayısıyla da yaşlıların kültürel yaşamlarına dâhil olmayan gençlerin yaşamlarına bu süreçte dâhil edilmesi durumu ile karşılaşılmıştır. Salgın sürecinin yaşlılık kültürüne etkisinin kuşaklararası iletişim eksikliğiyle meydana gelen değer kaybının yeniden kazanıma dönüştürüldüğü açıktır. Salgın sürecinin medyaya yansıyan haberlere konu edilmeleri Türk kültüründe yaşlıların yeri ve önemini toplumsal hafızada yeniden hatırlamaya ve yaşatmaya yönlendiği söylenebilir. Aynı zamanda yaşlılık kültürlerinin olağanüstü haller söz konusu olduğunda hem birey hem de toplum tarafından geçirdiği değişimler ortaya konulmuştur.

Aynı ortamların paylaşılması konusunda sorun yaşanan kuşaklardan gençlerin yaşlı örnekleriyle karşılaşmaları, değer ve önemlerinin farkına varmaları, koruma bilincinin oluşturulması, ihtiyaçlarının anlaşılması gibi yaşlılık değerinin kazanımını sağlayacak örneklerle karşılaşılmıştır. Salgın sürecinde kitle iletişim araçları ve medyanın kuşaklararası dayanışma modellerini oluşturduğunu ve toplumsal algının yaşlılık kültürü bağlamında değer kazanımı sağladığını söylemek mümkündür.

Salgın süreci ABD, İtalya, Fransa, Hindistan ve Türkiye'de yaşlıların nüfus, sağlık, sosyal yaşam konularında alınan önlem ve koruma yaklaşımları doğrultusunda örneklerle

ortaya konulmuş ve yaşlılık algısının kültürel değişimleri incelenmiştir. Bu süreç, yaşlılarla ilgili demografik yapı, kültürel değer, mekân ve medya çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yaşlılık kültürünün kentleşme, modernleşme, küreselleşme ve dijitalleşme olarak değişen kültürel yaşamda değişiklik gösterdiği, saygı duyulan, danışılan ve bilgeliği ile yol göstericiliği istenilen yaşlının yaşama uyumunun zorlaştığı dile getirilmiştir. Koronavirüs salgını ile beraber yaşlı bireylerin risk grubunda olmaları, kaybedileceğinden duyulan üzüntü ve değerinin anlaşılması yönündeki farkındalıkların oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede yaşlılık kültürünün değişen kültürel yaşamla beraber uğradığı değer kaybı, salgın hastalık sürecinde kazanıma dönüşmüş ve toplumun kültürel bellekleri olarak yeniden hatırlanmıştır. Salgın, çalışma yapılan süre içerisinde devam ettiğinden bu sürecin sonucunda oluşan toplumsal algı ve yaşlıların etkilenme durumları üzerinde gözlemler ortaya konulamamıştır. Sonuç olarak nüfus verilerinde salgınla beraber değişimler olacağı ve demografik yaşlanma, yaş ayrımcılığı gibi yaşlı nüfusu olumsuzlamaya götüren süreçlerin yavaşladığını, yaşlılık değerinin kazanımında ise kültürel kodların hatırlanmasıyla medyanın belirli yönlerden farkındalık oluşturduğunu söylemek mümkündür.

NOTLAR

1. Altkültür: Küçük grupların parçası oldukları hâkim eğilimden, yani daha geniş toplumdaki dilleri, inanç sistemleri, değerleri, tavırları, davranış örüntüleri ve hayat tarzları gibi unsurlarla ayrılış şekillerini ifade eden ve bunlara dikkatimizi çeken mikro bir sosyoloji ya da belki de mikrokozmos bir sosyolojidir (Jenks 2005: 21). Ayrıntılı bilgi için bkz: Hebdige'in 1979'da Subculture: The Meaning of Style (Altkültür: Tarzın Anlamı) çalışmasında grupların geleneksel şekilde altkültürün varlığı ve altkültürleri oluşturan topluluklardan olduğundan bahsetmektedir. Chris Jenks ise 2005'de Altkültür Toplumsalın Parçalanışı adlı çalışmasında altkültüre modern anlamda bakış açıları getirdiğini söylemektedir.
2. Williams ve Giles (1998) Communicating Prejudice adlı kitapta yaşlılık (ageism) kavramını yaşlılara karşı ayrımcılığa bakış açısındaki olumsuzluk ve önyargı olarak tanımlamaktadır. Bu süreç özellikle Batı toplumunda önyargı ve ayrımcılığın yeni nesnesi olarak görülmeye başlamıştır. Yaşlılık kavramını kısaca yaşlı olmalarından dolayı insanlara aynı cinsiyet ve ırk ayrımcılığında olduğu gibi ayrımcılık yapmak olarak ifade etmek mümkündür (Özmen, 2013: 123).
3. Treas ve Bengston'un yaşlı ve aile etkileşimi, ilişki, etki ve paylaşım üzerine yaptığı çalışma genel anlamda dayanışma modelini ortaya koymaktadır (Treas J. Ve Bengtson 1987'den aktaran Kalıncara 2016: 164). Dayanışma modeli, ilişkilerin aile bireyleri etkileşimi, fiziksel yakınlık, paylaşılan faaliyetlerin türü ve kalitesi olarak belirlenmiştir. Etki; Saygı, güven hassasiyet, gibi etkileşimin algılanmasına dayalı izlenimleri içermektedir. Paylaşım ise aile bireylerinde hizmet, destek alışverişini ve algısını kapsamaktadır. Kültürel yaşamda yaşlının dayanışma modeli ile aile, yakın çevre, arkadaş, komşu vb. şekilde oluştuğu söylenebilir. "Bu durum kişisel etkileşim ağına daha fazla bağımlı olmaları ve bunun sonucunda da büyük olasılıkla sosyal izolasyonda savunmasız kalmalarına neden olmaktadır" (Kalıncara 2016: 176). Dayanışma modeli, yaşlının sosyalleşme, etkileşim ve iletişime kültürel yaşamla uyumunu ortaya koyan ve oluşturulamadığında olumsuzluklara neden olan bir yapıdadır. Dayanışmanın yaşlıların yaşamını etkileyen olumlu ve olumsuz örneklerini ortaya koymak toplumdaki rol ve statülerinin değişimini tespit etmek açısından önemlidir..

KAYNAKÇA

- Geçtan, Engin. *İnsan Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2000.
- Gönüllü Taşkesen, Canan. "Kırsal ve Kentsel Alanlarda Yaşlanma, Yaşlılık ve Yaşlılar: Denizli İli Örneği". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.4, S.1. 2017. s. 92-124. Burdur.
- Gullette, Morganroth Margaret. *Kültürle Yaşlanmak*. (Çev. Iğın Yıldız). İstanbul: Babil Yayınları. 2013.
- Gülçayır Teke, Selcan. "*Resmî Eğitim Süreçlerinde Gelenek Aktarımı ve Kadın Ankara ve Trabzon Olgunlaşma Enstitüsü Örneği*". Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. 2013.
- İnternet: "65 Yaş Üstü Vatandaşların Salgın Değerlendirme Anketi" <https://www.areda.com/65-ustu-vatandaslar-koronavirusune-nasil-bakiyor/> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: "ABD'de Vaka Sayısı" https://www.cdc.gov/nchs/nvss/vsr/covid_weekly/index.htm#AgeAndSex (Erişim Tarihi: 16.07.2020).

- İnternet: “Evden Çıkamayan Komşular Camdan Cama Gün Yaptı” <https://www.youtube.com/watch?v=AruZSMkIqGg> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Fransa’da Salgından Ölenlerin Yaş Aralığı” <https://www.statista.com/statistics/1102881/infections-coronavirus-age-france/> (20.03.2020). Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Hindistan’da Sokağa Çıkma Yasası” <https://tr.sputniknews.com/koronavirus-salgin/202003251041686480-hindistanda-sokaga-cikma-yasagina-uymayanlara-polis-sopayla-mudahale-etti/> (Erişim Tarihi: 21.03.2020).
- İnternet: “Jandarma Ekiplerince Ziyaret Edilen Çift” <https://www.haberler.com/akilalmaz-ihmal-huzurevine-kontrol-giden-doktor-13167620-haber/> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “İtalya’da Koronavirüs Verileri” (https://www.epicentro.iss.it/coronavirus/bollettino/Report-COVID-2019_20_marzo_eng.pdf 25.03.2020).
- İnternet: “Jandarma Ekiplerince Ziyaret Edilen Çift” <https://haberglobal.com.tr/gundem/uzumler-olunca-da-gelin-diyen-yasli-cift-duygulandirdi-36432> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Karantinadaki Umreciler Yurdu Ahıra Benzetti” <http://www.krttv.com.tr/gundem/karantinadaki-umreciler-yurdu-ahira-benzetti-h29447.html> (Erişim Tarihi: 15.03.2020).
- İnternet: “Koronavirüs Tablosu” <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> Erişim Tarihi: 16.09.2020).
- İnternet: “KYK Yurtlarından Memnun Olduklarını Dile Getiren Öğrenciler” <https://www.yenisafak.com/gundem/kyk-yurdunda-karantinaya-alinan-ogrenciler-sartlardan-memnun-sanki-5-yildizli-oteldeyiz-herkes-pilates-seti-dagitildi-3532241> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Sağlık Bakanlığı Koronavirüs İstatistikleri”. www.saglik.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.07.2020).
- İnternet: “Salgın Döneminde Özlenenler Anketi” <https://www.areda.com/pandemi-turkiyede-en-cok-kucak-lasmayi-ozletti/> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Salgında Yaşlılara Bayram Ziyareti”. <https://www.hurriyet.com.tr/video/65-yillik-evli-ciftin-gulumseten-bayram-harcigi-diyalogu-41525067> (Erişim Tarihi: 18.07.2020).
- İnternet: “Sokağa Çıkma Kısıtlamasının Yaşlılar İçin Düzenlenmesi” <https://www.yenisafak.com/video-galeri/hayat/50-gun-sonra-sokaga-cikan-yasli-lar-cocuklar-gibi-eglendi-2204347> (Erişim Tarihi: 16.07.2020).
- İnternet: “Sokağa Çıkma Yasası” <https://www.haberler.com/yasli-adamin-zabitan-pogaca-da-istedigi-anlar-13047018-haber/> (Erişim Tarihi: 31.06.2020).
- İnternet: “Sokağa Çıkma Yasalarının Hapis Gibi Hissetirmesi” <https://www.yenisafak.com/video-galeri/hayat/50-gun-sonra-sokaga-cikan-yasli-lar-cocuklar-gibi-eglendi-2204347> (Erişim Tarihi: 16.07.2020).
- İnternet: “Türkiye Yıllara Göre Nüfus İstatistikleri”. <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 16.11.2019)
- İnternet: “Türkiye’de Koronavirüs Vaka Sayısı” <http://bianet.org/english/health/225330-covid-19-in-turkey-average-age-of-the-deceased-74-6-as-death-toll-hits-4-648-says-minister> (Erişim Tarihi: 16.07.2020).
- İnternet: “Türkiye’de Koronavirüs Vaka Yaş Ortalaması” <https://ajansspor.com/haber/iste-turkiyedeki-koronavirus-vakalarinin-yas-ortalami-360832> (Erişim Tarihi: 17.07.2020).
- İnternet: “Umreden Dönen Yaşlının Güvenlik Görevlisine Tükürmesi” <https://www.birgun.net/haber/umrecilerin-yuzune-tukurdugu-guvenlik-gorevlisi-koronaviruse-yakalandi-iddiasi-295481> (Erişim Tarihi: 21.07.2020).
- İnternet: “Yaşlı Adama Saygısızlık” <https://www.sabah.com.tr/yasam/2020/03/24/son-dakika-corona-virusu-onlemleri-surerken-yasli-adami-videoya-aldi-gercek-ortaya-cikti-tepki-yagiyor> (Erişim Tarihi: 31.05.2020).
- İnternet: “Yaşlıya Zorla Maske Takılması” <https://www.sabah.com.tr/video/haber/yasli-adami-zorla-durdurdular-maske-takip-basina-kolony-doktuler-video> (Erişim Tarihi: 31.05.2020).
- Kalınkara, Velittin. *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları. 2016.
- Kirman, Fatma. “Sosyal Medyada Salgın Sosyolojisi: Algı, Etki ve Başa Çıkma.” *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. S.2, (2020): s.11-44.
- Koştaş, Münir. “Sosyalleşme”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.29, S.1, 1987. s.329-334.
- Lvova, E. L. ve diğer. *Sibirya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri: Simge ve Ritüel*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları. 2013.
- Oğuz, M. Öcal. “Folklor ve Kültürel Mekân”. *Millî Folklor*. Y.19. S.76, 2007. s.30-32.
- Simone de Beauvoir. *Yaşlılık 1*. Ankara: Milliyet Yayınları. 1970.
- Tufan, İsmail. *Antik Çağ’dan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Yayınlar. 2016.